

Протојереј Сергиј Четвериков

УЧЕЊЕ СТАРЦА ВАСИЛИЈА О ИСУСОВОЈ МОЛИТВИ КОЈА СЕ УМОМ У СРЦУ ОБАВЉА

„Од чистог и сталног сећања на Исуса бива сладост у срцу и од Њега произилази неисказано просветлење“.

Свети Марко Митрополит Ефески

... Учење о Исусовој молитви схимонаха Василија — учитеља и друга Старца Паисија Величковског у предговору на књиге Светога Григорија Синаита, Блаженога Филотеја Синајскога и Блаженога Исихија Јерусалимског.

Свој предговор на књигу Светога Григорија, старац Василије почиње указивањем на неправилност схватања оних који мисле да умно делање приличи само и једино савршенима, онима који су достигли бесстрастије и светлости. Размишљајући тако, они ограничавају своју молитву једино на спољашње вршење, на певање псалмама, тропара и канона схватајући да је такво спољашње молење, које су нам Свети Оци одредили само привремено, у случају немоћи и младалачке наивности нашега ума, с тим, да би ми постепено усавршавајући се, улазили на степен умног делања и да ниуком случају не би остајали само при спољашњој молитви. По речима Светога Григорија, једино је деци својствено, да обављајући устима спољашњу молитву мисле, како они чине нешто велико, и тешећи се количином прочитаног, да васпитавају у себи унутрашњег фарисеја. По речима Светога Симеона Новог Богослова, онај који се ограничава на спољашње вршење молитве, не може достићи унутарњи мир нити напредовати у врлини, јер је он сличан ономе који у ноћној тами води борбу са својим непријатељима, добија ране од њих, али не види јасно ко су они, откуда су дошли, како се и због чега они боре са њим? По речима Светога Исака Сиријанца и преподобног Нила Сорског ако би неко хтео без умне молитве, једино спољашњом молитвом и спољашњим чулима да одбије демонски прилог (предлог) и да се супротстави било којој страсти или лукавој помисли, тај би убрзо много пута био побеђен: јер беови, одолевајући му у бор-

* Оригиналан наслов текста (Учење старца Паисија Величковског о Исусовој молитви која се умом у срцу обавља), преиначили смо у садашњи наслов пошто се садржај текста односи на старца схимонаха Василија а не на старца Паисија — Примедба преводиоца.

би и поново му се добровољно покоравали као да су побеђени, ругају се над њим и орасположују га за гордост и самопоуздање, објављујући га као учитеља и пастира оваца. Из реченога може се видети снага и мера како умне молитве, тако и опољашњег начина молења. Не треба мислити да Свети Оци, као задржавајући нас од неумереног спољашњег молења и упућујући на умну молитву, омаловажавају тиме спољашњу молитву. Никако — јер све свештенорадње Цркве установљене су у њој Светим Духом и све оне одражавју у себи тајну оваплоћења Бога Слова. И нема у црквеним обредима ничега човечанског, него је све дело Божије благодати, која се не повећава нашим достојанством нити се умањује нашим гресима. Ми овде не говоримо о уставу (типику) Свете Цркве, него о посебном правилу и живљењу монаха, тојест о умној молитви као таквом делању, које усрђем и праведним срцем (а не само речима које се устима и језиком произносе без пажње) обично привлаче благодат Светога Духа и тим умним делањем се може разумно бавити не само онај који је савршен него и сваки почетник и страстан, чувајући срце. Због тога Свети Григорије Синаит, расудивши благодаћу Светога Духа која живи у њему и расмотривши до танчина житија и списе, духовне подвиге свих светих, више од свих заповеда да се ова брига посвети умној молитви.

Исто тако и Свети Симеон Солунски заповеда и саветује и архијерејима и свештеницима, и монасима, и световњацима, у свако време и на сваки час изливати ову свештену молитву и тако рећи дисати њом, јер нема јачега оружја ни на земљи, ни на небу, — говори он заједно са светим апостолом, — као што је име Исуса Христа. Знај и ово, добри трудбениче овог светог дела, да су не само у пустињи или у усамљеном отшелништву постојали учитељи и многобројни вршиоци те скривене свештенорадње, но и у великим лаврама па чак и у градовима. На пример, најсветији патријарх Фотије цариградски изведен је на патријараштво из сенаторског звања, али иако није био монах, он је још на свом високом положају био вичан умном делању и напредовао у њему до таквог степена, да је по речима Светога Симеона Солунског његово лице сијало благодаћу Светога Духа као у другога Мојсеја. По речима истога Светога Симеона, Патријарх Фотије написао је и запажену књигу о умном делању. Он говори да су Свети Јован Златоусти и Свети Игнатије и Калист као Цариградски патријарси написали овоје књиге о том унутарњем делању.

Дакле, ако ти не прихваташ умну молитву мислећи да се њоме може бивати само пустиножителј, тебе побија патријарх Калист који се обучио умном делању, обављајући куварску службу у Великој Лаври Атонској, и патријарх Фотије који се већ као патријарх обучио вештини старања о срцу. Ако си лен за бављење умним трезвењем, позивајући се на послушања, ти онда нарочито заслужујеш прекор, јер, по речима Светога Григорија Синаита, ни пустиња, ни усамљеност нису толико корисни при овом послу, као разумно послушање. Ако кажеш да немаш учитеља који би те научио томе делању, Сам Господ ти заповеда да се учиш из Светога писма говорећи: „Испитајте Писма, и у њима ћете наћи живот вечни.“ Ако си збуњен, не налазећи тихо место, тебе оповргава Свети Петар Дамаскин који говори: „Почетак

Спасења човека састоји се у томе да он остави своје жеље и схватања и да испуњава Божију вољу, и онда се у целом свету неће наћи таква ствар или место које би могло засметати спасењу“. Ако те доводе у забуну речи Светог Григорија Синаита који много говори о прелести (самообмани) која настаје приликом овога занимања, онда ће те исти овети отац исправити говорећи: „Призивајући Бога ми не треба ни да се бојимо, ни да сумњамо. Јер, ако су неки и скренули повредивши се умом, знај да су они то претрпели од самовоље и високоумља. Ако неко у покорности са распитивањем и смиренуумљем тражи Бога, он никада неће претрпети повреду чуван благодаћу Христовом. Јер ономе који праведно и непорочно живи и избегава самоугађање и високоумље, по речима Светих Отаца, цео пук демона не може да нанесе зло, макар овај на њега подигао безбројна искушења. Само они који самопоуздано и самовољно поступају падају у прелест (самообману). Они пак који се спотичу о камен Светог писма, и из бојазни од прелести ктоне се умнога делања, преокрећу бело у црно и црно у бело. Јер, не због забране умнога делања уче нас Свети Оци о узроцима који воде прелести, него да би нас унапред сачували од прелести. Због тога и Свети Григорије Синаит, заповедајући онима који се обучавају у молитви да се не боје и не колебају, указује им и на узроке прелести: самовољу и високоумље. Желећи (нам) да не претрпимо штету од ових порока, Свети Оци заповедају изучавање Светог писма и руковођење њиме по речима Петра Дамаскина, брат брата имајући за доброг савезника. Ако се ти из богобојазни и по простоти срца бојиш да приступиш умном делању, и ја сам готов на страх заједно са тобом уплашеним. Но, треба се, према пословици, бојати празних прича: „Боје се вука — па не иду у шуму“. И Бога се треба бојати, но не бежати од Њега и не одрицати Га се.

Као не мала препрека бављењу умном молитвом, код неких јавља се њихова телесна немоћ. Не будући кадри да поднесу напоре и пост какав су носили свети, они мисле да им је без тога немогуће започети умно делање. Исправљајући њихову погрешку, Свети Василије Велики учи: „Уздржање се одређује свакоме по његовој телесној снази“. И ја мислим да није безопасно разбити снагу тела прекомерним уздржањем и учинити га неактивним и неспособним за добра дела. Када би за нас било добро да будемо ослабљени телом и да лежимо као мртви једва дишући, Бог би нас онда таквима и створио. А пошто нас Он није створио таквима, онда греше они који прекрасно Божје дело ни чувају онаквим какво је оно саздано. Подвижник је дужан да води бригу само о једном: да се у његовој души није скриво зло лености, да није ослабило трезвење и усрдно обраћање мисли ка Богу, да се није у њему помрачило духовно освећење и просвећење душе које произилази из Њега. Јер, ако ово поменуто добро узросте у њему онда неће бити времена да се у њему задржавају телесне страсти када је његова душа заузета небеским, нити ће телу преостати времена за буђење страсти. При таквом настројењу душе, онај који узима храну ни по чему се не разликује од онога који је не узима. И он је не само испунио пост него и потпуно неједење, и има похвалу за своју нарочиту бригу о телу: јер умерен живот не изазива распаљивање похоте. Сагласно томе говори и Свети Исак: „Ако понудиш слабо тело више но

што оно има снаге, двоструко смућујеш душу“. И Свети Јован Лествичник говори: „Видео сам ту непријатељицу (утробу) умиреном, и како даје уму бодрост“. И на другоме месту: „Видео сам је усахлу од поста како буди похоту, да се ми не би уздали у себе, него у Бога Живога“. Томе учи и догађај који спомиње преподобни Никон: „Још у наше време нашао се у пустињи један старац, који тридесет година није видео ниједног човека, хлеба није јео, хранио се једино корењем, и признао је, да се он за све те године борио против демона блуда. И оци су закључили, да ни гордост, ни храна нису били узрок те борбе са блудом, него то што старац није био научен умноме трезвењу и супротстављању прилозима ђавола. Због тога и каже Свети Максим Исповедник: „Дај телу према његовој снази и сав твој подвиг обрати на умно делање“. А Свети Дијадох: „Пост има похвалу сам по себи, а не по Богу: његов циљ је да приводи целомудрију оне који желе“. И стога не приличи подвижницима благочестија да о њему високо мисле него у вери Божијој да чекају исход нашега стања. У било којој уметности мајстори не суде о резултату дела према инструменту, него чекају да се оконча посао и по томе суде о уметности. Закључујући на тај начин о храни, не треба полагати ову своју наду само на пост, него умерено и по својој снази постепено треба да стремиш ка умном делању. На тај начин ти можеш и гордост да избегнеш, и да се не гнушаш добре Божије творевине, дајући Богу хвалу за све.

Умна молитва је моћно оружје којим подвижник побеђује своје невидиве непријатеље. Међу Светим оцима, једни од њих дају правила монахујућима да заједно са испуњавањем заповести Христових врше у продужетку правило певања псалмама, канона и тропара. Други оци, изучивши најтананије делање духовног разума налазе да је за почетнике недовољна само телесна обука, и, учећи их истовремено са испуњавањем заповести Христових и умереном певању и читању, установљују уместо дугог псалмопевања и канона, вршење умне молитве, додајући к томе, да ако Дух Свети наиђе у срдачној молитви, тада, не оклевајући, треба оставити спољашње правило, јер човека тада испуњава унутарња молитва. Трећи опет који имају и велико искуство и познавајући животе и дела светих, а нарочито као просвећени дејством и премудрошћу Светога Духа, установљују за почетнике потпуну (а не делимичну) обуку у вршењу умне молитве, делећи је на два ступња — делативни и созерцативни. Ти оци захтевају да се потпуно обрати пажња умном делању, посвећујући певању мало времена, и то само у часовима унија, јер су, по њиховим речима, службе у цркви и појања дати свим хришћанима, а не онима који желе да тихују. Уосталом, и путем дугог псалмопјенија и читања канона и тропара могуће је доћи до успеха, премда врло споро и са великим тешкоћама. Другим путем пак пријатније је и лакше, а трећим најбрже, и то са радошћу и честим посетама Светога Духа који утврђује и успокојава срце, поготово при усрдном старању и добрим жељама. У сразмери колико се света умна молитва стапа са држањем заповести Божијих она изгони бесове и страсти, док у супротном, страсти ће савладати онога ко не мари за заповести и брине се о умној молитви, него само за појање. На преступање заповести Господњих сви једнако гледају, али људи томе различито приступају и тумаче; на пример, неко узме себи за правило да не преступа

заповести, да се не одаје страстима, али му се деси да под одређеном околношћу или у сметености ума, или сплеткама ђавола неког ожалости, или осуди, или се разљути, или га надвлада сујета, или се препире и правда, или празнослови, или слаже, или се преједе, или се напије или ружно помисли, или нешто слично уради. Осећајући се кривим пред Богом, он ће тада почети да кори себе и са покајањем, умном молитвом од срца да пада пред Богом, да му Бог опрости и да му помогне да више не пада у таква сагрешења. И тако, он поставља у молитви почетак чувању заповести и пажњи свога срца од злих прилога, бојећи се и држећи да због њих не изгуби царство небеско. Други пак живи просто, не водећи рачуна о томе да ли пада или стоји, мислећи да у данашње време нема људи који чувају заповести и који се боје да их преступе, и да свако вољно или невољно греша пред Богом и постаје крив за ове или оне мале грехе и страсти; и мада жели да их се ослободи, сматра ту ствар немогућом. Мислећи да је одговоран ако учини прељубу и блуд, убиство и крађу, тровање и сличне смртне грехе, но ако се уздржава од њих, он сматра себе исправним. На таквога се односе речи отаца: бољи су који падају и устају, неголи који стоје и не кају се. С правом се чудимо како су оба та човска, крива за потпуно исте грехе, различити пред Богом, а мислим и пред духовним људима. Један уопште не зна за падове и устајања, макар њиме и владале страсти; а други пада и устаје, бива побеђен и побеђује, подвизава се и труди, неће на зло да одгогори злом, али се не уздржава услед навике, настоји да не каже зло, пати када га увреде, па једнако кори себе што пати и каје се због тога или ако не пати због нанесене му увреде, сигурно се и не радује. Сви који се налазе у таквом положају противе се страсти, не желе да јој се покоре, пате и боре се. Оци су пак рекли, да је овака ствар коју душа не жели — привремена.

Желим још да кажем о онима који искорењују страсти. Постоје такви који се радују када их вређају, али због тога што се надају да ће добити награду. Они искорењују страсти, али не са разумом. Други се радује кад га увреде, сматрајући да је требало да га увреде јер је сам дао повода за то. Такав разумно искорењује страст. А постоји на крају и такав, који не само да се радује што су га увредили и сматра самога себе кривим, него још и пати због узрујаности онога који га је увредио. Да нам Бог да такво стање душе! Ради јаснијег упознавања и овог и оног начина живљења, рецимо и овако: први, подчинивши се закону, врши само своје појање, други пак присиљава себе на умно делање имајући увек са собом име Исуса Христа да би искоренио непријатеље и страсти. Први се радује само ако доврши појање. Други пак благодари Богу ако се нађе у тишини творећи молитву неузнемираван злим помислима. Први је жељан количине, други — каквоте. Код онога који се жури да испуни меру отпеваног, убрзо се ствара радосна само-умишљеност о себи, и држећи до њега, ако не пази на себе, он храни и негује у себи унутарњег фарисеја. Код онога који размишља каква му је молитва рађа се познање своје немоћи и помоћи Божије. Молећи се, и, боље рећи, призивајући Господа Исуса против демонских прилога, страсти и злих помисли, он види њихову погибао од страшног имена Христовог и схвата Божију оилу и помоћ. Са друге

стране, савладани и узнемирени злим помислима упознаје своју немоћ, јер не може да се супротстави демону искључиво својим снагама. И у томе се састоји целокупно његово правило и сав живот. И мада враг може и у њему да подстакне радосно мишљење о себи и фарисејске мисли, ипак, ће се код тога подвижника сретати спремност да призива Христа на сваку злу помисао и, на тај начин враг неће постићи успех у својим ђаволским сплеткама. Али, рећи ће неко, може и први да призива Христа против вражијих прилога. Да, могуће је, али свако зна из искуства да у садашње време они који врше спољашње правило немају обичај да се обучавају молитви против злих помисли. Такви нарочито неће да приме реч изговорену или написану у унутарњој пажњи, у којој се састоји наука молитве против злих помисли, и не само да ту науку не примају него се још и противе, и наводећи своје учитеље тврде, да Свети Оци нису прописали почетницима умно делање, него само појање псалмама, тропаре и каноне који се читају само устима и језиком. И мада је то што они говоре и уче неправилно, ипак их сви слушају, јер такав начин молења не захтева обучавање или одрицање од оветске похоте, него свако, само ако му се прохте, може тако да се моли, био то монах или мирјанин. А окривено овештеноделање ума у срцу, та славна богоугодна уметност над уметностима, пошто захтева не само одрицање од света са свим његовим похотама него и много поуке, и вежбе она не налази међу монасима много присталица. При овему томе, треба се оградити од искушења на десно и на лево, тојест од очајања и од самоуверености. Примећујући да код оних који се обучавају умном делању бивају случајно а ненамерно невољни падови које оци називају свакодневним гресима, не треба због тога западати у оумњу, јер по мери свакога бивају и успеси и падови. Са друге стране, слушајући о великој милости Божијој према нама грешнима, не смемо бити самоуверени, ни без страха и без великог смирења, но по мери испуњења заповести приступајмо овој умној свештенорадњи. Знајући да и самоувереност и очајање нашаптава ђаво, треба хитно побећи и од једног и од другог.

И на такав начин, уз многа изучавања Светога писма, и користећи се саветом искусних, смирено се обучавајмо у овом делању. Свети Оци који уче да се вршењем заповести Христових побеђују страсти и чисти срце од злих помисли, указују подвижницима да треба да имају два најснажнија оружја, — страх Божији и сећање на свудаприсутност Божију, — као што је речено: „Страхом Господњим свако се уклања од зла“, и: „унапред видим Господа крај моје кривице, да је не починим“; поред тога, саветују да се увек сећање на смрт и пакао и још, читање Светих списа. Све то добро је за добре и' богобојазне мужеве; код неосетљивих пак и окамењених, кад би се и сами пакао или сами Бог појавили, не би им се ни тада појавио страх. Поред тога и сами ум код почетника монаха брзо отупљује за сећање на такве ствари и бежи од њих као пчела од дима. Но мада је поменуто сећање на смрт и добро и корисно у време борбе, поред тога најдуховнији и најискуснији оци добро су указали на још једно веће и неупоредиво добро, кадро да помогне чак и сасвим слабима.

Прво средство може се упоредити са тим кад својим рукама и својом сопственом снагом међу жрвњевима, а друго — кад међу мли-

ном помоћу воде и других средстава. Као што вода сама окреће точкове и камен, тако и преслатко име Исуса, заједно са сећањем на Бога који свецело живи у Исусу, покреће ум на молитву, о чему велики у богословљу Исихије говори: „Душа која чини добро и која се наслађује Исусом, с радошћу и љубављу и исповедањем узноси хвалу дародавцу добра, благодарећи и призивајући Га у весељу“; и на другоме месту: „Као што је немогуће проводити овај живот без хране и пића, тако је немогуће без умнога храњења душе достићи било шта духовно и угодно Богу, нити ослободити свој ум од греха, чак и кад би неко приморао себе да не греши од страха од мука“. И још: „Помисли — изникле у нашим срцима, ако их не желимо, и ако им се снажно супротстављамо, може растерати молитва Исусова, произношена из дубине срца“. Прво од поре описаних средстава без умнога делања, чак и ако се постигне напредак, ипак не уклања спорост и тешкоће. Другим средством пак делатељ се брзо и лако приближава Богу. Пошто је тамо и молитва и поука спољашња, и испуњавање заповести, овде је пак и једно и друго, и спољашње и унутрашње храњење. Када нови монах, одрекавши се света и чињења великих и смртних грехова, положи пред Богом завет да ће се уздржавати не само од малих грехова, свакодневних и опростивих, него и од дејства самих страсти и злих помисли, и ушавши својим умом у срце, почне при сваком искушењу и на сваку злу помисао да призива Господа Исуса, или ако по својој немоћи попусти пред прилогом (налетом) врага и наруши заповест Господњу, но опет припадне Господу са срдачном молитвом кајући се осуди себе, и у таквом стању остане до своје кончине, падајући и устајући, побеђиван и побеђујући, дању и ноћу молећи избављење од свог супарника, зар нема за њега наде на спасење? Јер, како показује искуство, није ни највећим мужевима могуће да се сасвим оgrade од свакодневних грехова (који нису смртни), а чији су извори: речи, мисли, незнање, заборав, невоља, слобода, случај, и који се по речима Светог Касијана моле за свакодневну благодат Христову. Ако неко у малодушности каже да Свети Касијан под онима који се очишћују благодаћу Христовом од свакодневних грехова подразумева само свете а не почетнике и страсне, допустимо и такво мишљење, онда узми у обзир расуђивање и решавање тих ствари у светим списима, по којима се сваки почетник и страстан човек осуђује тим свакодневним гресима, али поново може да добије опроштај благодаћу Христовом као и сви свети сталним покајањем и исповедањем Богу. Јер, како каже Свети Доротеј, постоји онај који служи страстима и онај који се супротставља страстима. Слуга страсти када чује једну реч, губи мир, или говори пет речи или десет у одговору на једну, и љути се и збуњује, па и доцније кад се омири од узбуђења не престаје да мисли зло о ономе који му је рекао ону реч, и жалости се што му није казао више но што му је рекао, и са још више зла смишља речи да му их каже, и непрекидно говори: зашто му нисам тако рекао? — казаћу му још то и то, — и све време се љути. То је једино расположење кад се зло стање јавља као уобичајено. Други, кад чују реч, такође губи мир и такође одговара са пет и десет речи, и жали што није рекао још три увредљивије речи и тугује и сећа се зла, али не прође много дана и он се умири; један недељу дана остаје у истом расположењу, други се за дан смири, а

трећи вређа, љути се, збуњује се, и наједном се смири. Ето колико има различних настојања, и сва ова подлежу суду док стоје на снази. По томе се може судити и о свим осталим случајевима, зашто се страсни не може очистити благодаћу Христовим од свакодневних грехова који изгледају мали.

Размотримо сад, када се овакви греси опраштају почетницима и страстима? О томе говори Свети Доротеј: дешава се да неко, чувши реч, буде тужан у себи, али не зато што је доживео непријатност, но, зато што ју није претрпео. То је човек који се супротставља страстима. Други се бори и мучи и бива побеђен страшћу. Други не жели да на зло одговори злом али се задовољава навиком. Други се труди да не каже ништа злу, али тугује што је осетио горчину и пребацује себи због тога што тугује, и на тај начин каје се. Други опет не тугује због нанетог бола али се и не радује. Сви они супротстављају се страстима: они не желе да служе страстима и пате, и подвизавају се. Такви, премда су страсни, благодаћу Христовом могу да добију опроштај свакодневних грехова које нису учинили намерно него против своје воље, а за које је Господ заповедио Петру да их прашта по седамдесет и седам пута у једном дану. Исто то говори и Свети Анастасије Синаит: „Ми тако расуђујемо и мислимо о онима који примају Свету Тајну Тела и Крви Господње, да ако они имају неке мале и опростиве грехе као што су: преше језиком, служом, оком или таштином, или жалтошћу, или раздраживошћу, или чим другим сличним, али осуђују себе и исповедају свој грех Богу, и на такав начин примају Свету Тајну, такво примање бива им на очишћење њихових грехова. Као што нам је у почетку било речено о вештом преодолевању (савладавању - прим. прев.), страсти умном молитвом и држањем заповести покажемо сада јасније и сами ток битке ума са страстима. Наиђе ли на нас демонски напад неком страшћу или злом помишљу, молитвеник призива против њих Христа, и ђаво гине са својом понудом (прилог). Ако због немоћи падне мишљу или речју, или срдитошћу, или жељом тела, он моли Христа исповедајући му се и кајући се. Ако га обузме униције и жалост стежући му ум и срце, он се хвата сећања на смрт и пакла и овеприсутности Божије и, мучећи се много уз њихову помоћ, призива Христа. Затим, када стекне мир после борбе, поново моли Христа да му буде милостив за грехе вољне и невољне. И, једном речју, у часу борбе или мира прибегава он Христу, и Христос му постаје све и у свему, како у добрим тако и у злим приликама. И не радује се мишљењем о себи, макар и остваривао нешто молећи се и утађајући Богу. Јер други је смисао спољне молитве, а други ове унутарње: онај ко испуњава меру певања, нада се да ће тиме угодити Богу; остављајући га пак, осуђује себе. А онај, будући прекореван савешћу због греха у сваком тренутку и трпећи нападе демоноких прилога (предлога), стално вапије ка Христу, имајући у свом уму речи: „ако се и уопнеш уза сву лествицу савршенства, моли се за опроштај грехова.“ И опет: „радије ћу рећи пет речи умом својим, него ли десет хиљада језиком“, и на тај начин ће се без икакве сумње испунити оно о супротстављању страстима, о чему је Свети Доротеј говорио.

Ако неко каже опет да је могуће и без умнога делања очистити себе од страсти благодаћу Христовом кроз покајање, њему ћемо овако

одговорити: постави на једну страну заповести Христове а на другу непрестану молитву: и опрости нам дугове наше. Чврсто ми обећај да нећеш нарушити ни једну заповест, тојест, нећеш бити похотљив, нећеш гневити се, осуђивати, клеветати, нећеш лагати, празнословити, волећеш непријатеље, добротчинићеш онима који те мрзе, молићеш се за оне који те вређају, клонићеш се сластољубља, среброљубља и блудних помисли, жалости, сујете, омаловажавања (презира), једном речју, свих грехова и злих помисли. И с таквом одлучношћу приступи вежби у умном делању и пажљиво прати колико ћеш пута на дан, упркос својој одлучности ипак нарушити заповести Божије и каквим ћеш гресима, страстима и злим помислима бити рањен. Позавиди оној удовици која је молила судију дан и ноћ, и почни да вапијеш ка Христу у сваком часу за сваку заповест коју прекршиш, и за сваку страст, за сваку злу помисао која те надвлада. Додај к томе доброг саветника — свете књиге, и пошто проведеш тако доста времена, дођи и научи ме шта си видео у својој души. Тешко да нећеш и сам признати да је ту немогуће победити само спољном молитвом него једино унутарњим деловањем. Јер ће оно научити свога равнитеља свим овим тајнама и увериће душу његову да, остављајући много псалмопјеније, каноне и тропаре, и обраћајући сву бригу на умну молитву, он не само да неће изгубити од свога правила него ће га још и умножити. Као што је сила и намера старозаветног Закона била да ове приведе Христу макар се тиме на изглед умањивао сами Закон, тако и дуго певање упућује делатеља на умну молитву. Јер и само искуство ће га научити да, молећи се, примети неку преграду између њега и Бога, неки бронзани зид, по пророку, који не дозвољава уму да јасно гледа ка Богу у молитви, или да обрати пажњу срцу, у ком су закључане све душевне моћи и извор помисли како добрих тако и злих.

Умно делање несумњиво потребује страха и трепета, скрушености и смирења, и многа изучавања Светога писма и саветовања са једнодушном браћом, али никако не бекства и одрицања, а такође не ни дрскости ни самовоље. Дрски и самоуверени тежи ка томе што је изнад његова достојанства и стања, с гордошћу хита молитви са виђењем. Захваћен сујетном маштом да се успне на високи степен, проникнут сатанском а не истинском чежњом, такав се лако хвата у демонску замку. И чему тежња за високим дометом у умној и свештеној молитви, кога се, по светом Исаку, удостоји један од десетине хиљада? Довољно је, сасвим довољно за нас, страоне и немоћне, да осетимо макар траг умног тиховања, тојест, делатну умну молитву којом се изгоне из срца демонски прилози и зле помисли, у чему се и састоји дело почетних и страоних монаха кроз које је могуће постићи, ако Бог то хоће, и молитву са виђењем или духовну. И не треба да падамо духом због тога што се мало њих удостоји виђења на молитви, јер Бог није неправедан. Само да се не ленимо идући путем који води овој свештеној молитви; тојест, делатном умном молитвом супротстављаћемо се прилозима и злим помислима. Идући овим путем светих, удостојићемо се и удела њиховог, макар то и не било овде на земљи, како говори свети Исаак и многи други свети.

Умну молитву прате разна осећања у телу, међу којима је важно разликовати правилна од неправилних, благодатна од природних и од

оних која долазе од прелести. Треба да се ужасавамо, говори старац Василије, кад неки знајући Свето Писмо не проничу у њега. А други, и не знајући и не читајући искусни, ослањајући се на сопствени разум, усуђују се да приступају пажњи умној и при том говоре да се пажња и молитва нужно обављају у пределу пожде: то је, кажу они, област утробе и срца. Тако настаје прва и својеволна прелест: не само на молитву и пажњу не треба окретати ту област, него ту топлоту која се у часу молитве јавља из области похоте у срце ни у ком случају не треба примати.

По речи овегога Григорија Синаита, потребан је не мали напор да би себе јасно разумео и у чистоти сачувао од онога што је противно благодати, јер ђаво има обичај да почетницима показује своју обману под видом истине, представљајући им зло као нешто духовно, показујући им у молитви једно уместо другог по својој вољи, уместо топлоте он распирује свој жар и уместо весеља изазива бесмислену радост и чулну сладост. Уосталом, делатељу умне молитве корисно је да зна и то да се ватра или топлота понекад сама обом и природним путем пење од слабине ка срцу, ако је не прате блудне помисли. И ово, по речима свјатејшега патријарха Калиста, не долази од прелести него од природе. Али ако неко буде сматрао ту топлоту за благодатну, то ће већ несумњиво бити прелест. Зато онај ко се подвизава не треба да задржава своју пажњу на њој, него да је одврати. Некад ђаво, сјединивши своју ватру са нашом похотом, увлачи ум у блудне помисли. И то је несумњиво прелест. А ако се пак тело сво разгори, а ум остане чист и бестрастан, и некако ојачан и потружен у дубину срца, почињући и завршавајући молитву у срцу, а то је несумњиво од благодати а не од прелести.

На другоме месту старац Василије говори следеће о телесним опажајима приликом умне молитве: Најпре, по речима свјатејшега патријарха Калиста, долази топлота од бубрега, као да их опасује, и она нам се чини као да је прелест, али није тако: та топлота није од прелести, него је природна и последица је молитвенога подвига. Ако пак неко сматра да је та топлота благодатна а не природна, то је онда несумњива прелест. Но, каква год била та топлота, подвижник не треба да ју прима ни да ју одбаци. Долази и друга топлота, — од срца, и ако при томе ум падне у блудне помисли то је несумњива прелест; а ако се тело ово од срца разгорева, а ум остане чист и бестрастан, и некако ојачан у унутарњој дубини срца, то је несумњиво од благодати а не од прелести. Знајући све то, неопходно је од самога почетка навикавати свој ум да у часовима молитве стоји при врху срца и да гледа у његову дубину, а не на половини са стране, и не на крају при дну. Тако треба чинити због тога што кад ум стоји при врху срца и у њему врши молитву, тада он као цар седећи на висини, слободно надгледа зле помисли како играју доле и разбија их о камен имена Христовог као другу вавилонску децу. При томе, будући знатно удаљен од слабине, лако може да избегне огањ похоте који је постао својствен нашој природи кроз Адамов преступ. А ако неко на молитви сабира пажњу на половини срца, тада или због недостатка срдачне топлоте или као последица ослабљености ума и губљења пажње од честе молитве, или под утицајем борбе подстакнуте од вражије стране, ум сам по себи склизне

према слабини, и против воље се помеша са топлотом похоте. Неки због своје крајње неразумности, или боље рећи због незнања почињу да врше молитву доле при крају срца поред слабине и тако дотичући умом час срце час слабину, сами на се привлаче прелест, као бајалац змију. А други, страдајући у потпуном неразумљу, ни не знају где је место срца и мисле да се она налази међу цревима и усуђују се тамо да творе умом молитву — на њихову несрећу!

У наставку треба да разлучимо топлоту у молитви која је природни дар, изливен у срце, као благоухано миро кроз свето крштење, и ону која нам је дошла прародитељским преступом и коју ђаво подиже. Прва почиње да се шири само са молитвом у срцу, и у срцу се завршава молитвом, дајући души спокојство и духовне плодове. Друга почиње од бубрега и у њима окончава молитву чинећи душу суровом, хладном и збуњеном. Трећа, која никнувши мешањем са пламеном похоте, распаљује органе и срце блудним оладострашћем, плени ум скривеним помислима и води ка обузетости телом. Човек који је пажљив ове ће то убрзо приметити и распознати: време, искуство и осећај све ће му се учинити јасним. Свето Писмо говори: „Господе, ниси ли добро семе сејао? Откуда онда кукољ?“ Немогуће је злу да се не прикраде добру; тако се прелест преплиће и са светим умним делањем као пузавица са дрветом. Прелест ниче од сујете и самовоље, а лек за њу јесте смирење, размишљање о књигама и духовни савет, али не и престанак обучавања умном делању. Јер по речима светог Григорија Синаита, не треба да се плашимо нити да сумњамо када призивамо Бога. Јер ако су неки и скренули с пута повредивши ум, знај да су они то претрпели због самовоље и високоумља. Узрок високоумљу је с једне стране непромишљен и прекомерни пост, када онај ко пости мисли да је достигао врлину, а не пости ради целомудрености; са друге стране, осамљени живот. Отклањајући први узрок, свети Доротеј каже: „Безмолвник увек мора да се држи царскога пута, јер ће неумереност у свему лако повући са собом сујету за којом следи прелест“. Уништавајући другу, он говори: „Само силнима и савршенима приличи да се сами боре са бесовима и на њих ваде мач који је реч Божија“.

Сам начин и деловање прелести у првом случају састоји се: у учешћу демона у похоти унутарњих органа; и у другом случају: у утварама и маштању ума. Опомињући на прво, свети отац говори: макар враг преобратио природно кретање органа као у духовно, уместо духовне топлоте он ће пробудити свој огањ, и место весеља донеће бесмислену радост натурајући своју прелест као дејство благодати, али ће време, искуство и осећај разобличити његову обману. Указујући на другу опасност, свети отац овако учи: а ти када безмолствујеш (тихујеш), ни у ком случају не прихватај ако нешто видиш чулима или умом унутар или изван себе: био то лик Христов или анђела, или светог, или светлости, или огањ, или остало. Овде ће се поново јавити оспораватељ и окривиће за прелест умно делање. Јер он мисли да се прелест не може прилепити уз ванито појање. Међутим, нека се зна да у свему: било у певању, било у молитви, прелест има подједнако место у неискуству делатеља, као што говори свети Јован Лествичник: „Испитајмо и помозимо, и измеримо, каква нам сладост приликом певања долази од демона блуда и каква од благодати и силе која живи у нама“.

И на другоме месту: „појући и молећи се, чувај се од надлазеће сла-
дости, да се она не покаже као растворена горким отровима“. Дакле,
видиш да прелест може исто доћи како код појаца, тако и код оних
који творе молитву: Но пошто незналице умнога делања имају само
једну бојазан, како да испуне правило појања, док зле помисли и по-
хотно превирање у себи не истражују па отуда и не знају када узаври
њихов похотни део и када се подиже ђаволским учешћем, и како све
то избећи. Они слушају свађу и задобијају ране, али ко је њихов не-
пријатељ, и због чега они ратују, то не знају. Оазнавши из реченога
да умно делање није узрок прелести него једино наша самовоља и ви-
сокоумље, не смемо избежавати умну молитву: јер она не само да нас
не уводи у прелест, но напротив, отвара нам умне очи за познавање и
разумевање, што ми никад не бисмо могли достићи ако се не би обуча-
вали овом свештеноумном делању, па макар неко и био велики испо-
сник и безмолвник (тиховатељ) . . .

(Прот. Сергиј Четвериков, *Старец Паисій Величковскій*, YMCA — PRESS
Paris, стр. 132—148).

Превео са рукоког монах Давид Перовић

S u m m a r y

Sergius Chetverikoff

ELDER PAÏSIOS VELICHKOVSKY

The author expounds the reason of the primacy of *Jesus Prayer* over the ritual prayers in chanting and psalm-reading. Both ways of praying are beset by the danger of pharisaic self-satisfaction and puffing up. Nevertheless, the internal prayer, i.e. the steady invocation of the *Holy Name of Jesus* has proven to be more fruitful than the external, oral prayer, although the latter is not to be undermined.